

Alternativ kommunikasjon basert på PECS

Kort gjennomgang av ulike former for alternativ kommunikasjon

PECS som verktøy for å fremme tale
PECS som verktøy for å fremme spontanitet i språket
PECS som alternativ kommunikasjon

PECS

Picture Exchange Communication System

Historikk

- PECS – utviklet ved Delaware Autistic Program av Lori A. Frost og Andrew S. Bondy i 1994
- Som en reaksjon på mangeårige utfordringer, hvor det var forsøkt en rekke programmer for å lære barn kommunikasjonsferdigheter.
- Via PECS læres spontan kommunikasjon
- Førskolebarn-voksne innen autismespekteret, og andre sosial-kommunikative forstyrrelser

Hva er spesielt med PECS?

- Fokus på barnets spontane kommunikasjon
- Systematikken gjør innsatsen utviklingsorientert
- PECS legger opp til "gjensidig" kommunikasjon av barnets meddelelser til oss som lyttere.
- Basert på den tidlige sosiale utveksling også kalt "gi og ta" funksjonen.
- Barnet får en konkret opplevelse av å være den aktive part i en frem og tilbake rettet handling - en gjensidighet som gir mening
- Barnet lærer å "bruke" kommunikasjonen, og før barnet nødvendigvis har tilegnet seg en begrepsforståelse

PECS: Hvorfor og hvordan

- **Hvorfor?**
  - Begynner med sosial tilnærming
  - Begynner med å trene på hvordan kommunisere
  - En parallell til den "typiske" språkutviklingen
  - Utvikler kommunikasjonsferdigheter i nærvær av en lytter
- **Hvordan?**
  - Vi har behov for høyt foretrukket forsterkere
  - Første ferdighet er spontant å "be om"
  - Utvidede kommunikasjonsferdigheter
  - Setninger, egenskaper, svare på spørsmål og kommentering

Systematisk kartlegging av attraktive ting

- Eks. PECS:
  - Høyt foretrukket
  - Foretrukket
  - Ikke Foretrukket
- Kontinuerlig vurdering

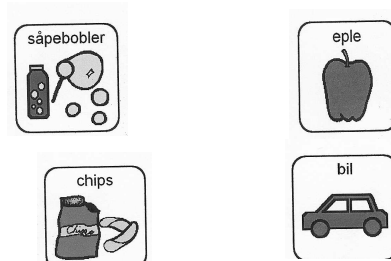
Forberedelser

- Kartlegge hvilke ting barnet har interesse for.
- Deretter lages det bilder av objektene og en perm til å ha bildene i (A5 størrelse)
- Når treningen begynner vil det være nødvendig med to voksne
- Barnet blir **ikke spurt** om hva det vil ha
- Barnet blir **ikke bedt** om å ta opp bildet
- Barnet blir **ikke håndledet** til å ta opp bildet hvis det ikke strekker hånden mot forsterkeren
- Den voksne **sier ingenting** før barnet legger bildet i den åpne hånden

Asle Hjeltnen og Janne Mari A. Sørensen

7

Eksempel på bilder fra PCS

Asle Hjeltnen og Janne Mari A. Sørensen

8

Eks på bilder fra Rema reklame

Asle Hjeltnen og Janne Mari A. Sørensen

9

Samkjøring av ulike arenaer

- Ved oppstart av PECS bør nærpersoener fra ulike arenaer som barnehage/skole, hjem og avlastning møtes for å diskutere:
  - Fasene i PECS
  - Framdrift og samkjøring i opplæringen
  - Kartlegging av ting barnet liker, og fordeling av ansvar for å lage bilder av tingene
  - Involvering av nærpersoener i opplæringen
  - Hvordan kommunikasjonspermen skal overføres til ulike arenaer

Asle Hjeltnen og Janne Mari A. Sørensen

10

FASE 1: HVORDAN KOMMUNISERE

- Ved at barnet ser et "høyt foretrukket" objekt, vil barnet ta opp bildet av objektet, strekke seg mot trener og slippe bildet i hånden til trener.
- **MÅL:**
  - Ta opp bildet ⇒ Strekke bildet mot trener
  - ⇒ Slippe bildet i hånden til trener

Asle Hjeltnen og Janne Mari A. Sørensen

11

Treningssetting:

- Barnet, 2 trenere befinner seg i et kjent miljø
- Sittende ved et bord (men er ikke alltid nødvendig)
- Trener 1: treneren, sitter foran barnet
- Trener 2: hjelperen, sitter bak barnet
- Høyt foretrukket gjenstand holdes av trener 1, utenfor rekkevidde for barnet
- Bildet av den attraktive gjenstanden ligger på bordet, mellom trener 1 og barnet.

Asle Hjeltnen og Janne Mari A. Sørensen

12

Treningsstrategier:

- 2 trenere er nødvendig for å trene selvinitiativ
- Ikke bruk verbal hjelp i fase 1
- Presenter ett bilde av gangen
- Ikke presenter all treningen i løpet av treningsøkt – arranger 30-40 ulike muligheter som barnet kan velge/"spørre" etter, gjennom hele dagen
- Bruk mange og ulike typer attraktive ting – mat, leker osv.
- Tilrettelegg bildene, i forhold til barnets motoriske ferdigheter.

2 trenere

- Fase 1 krever 2 trenere, pga at hjelpen må komme utenfor den sosiale interaksjonen mellom barnet og trener.
- Hjelpen må komme bakfra.

Erfaringer fra fase 1

- Stort sett alle barn kan lære fase 1
- I løpet av fase 1 begynte enkelte barn å imitere navnet på de attraktive tingene i det barnet leverte bildet.
- Videre begynte noen av barna å benevne den attraktive tingen ved synet av den (fra ekoikk til tact med mandfunksjon)
- Enkelte barn hadde behov for stor variasjon ift de attraktive tingene
- Fase 1 ble etablert i en naturlig situasjon for ett barn
- Vår erfaring viser at fase 1 ikke bør gjennomføres med kun 1 trener, da dette påvirker progresjonen hos barnet.
- Noen av barna mottar målrettet og intensiv opplæring, og implementering av fase 1 gikk lettere for noen av disse.

Erfaringer fra fase 1 fortsetter

- Etableringen av fase 1 i PECS gjorde det lettere å etablere samhandling ift noen barn med stor grad av egenvilje, sammenliknet med opplæringsprogrammer innen for eksempel grovmotorisk imitasjon, matching, reseptivt og ekspressivt språk knyttet til målrettet og intensiv opplæring.
- Timing av hjelp ift de ulike barna ble kritisk.
- Enkelte barn viste stor motstand mot å bli håndledet
- De attraktive tingene bør ha en klar begynnelse og slutt

FASE 2: AVSTAND

MÅL:

- Barnet går til kommunikasjonspermen,
- Tar av et bilde,
- Går til nærpersion,
- Får nærpersion oppmerksomhet,
- Legger bildet i hånden til nærpersion.

Treningssetting:

- Sett ett bilde av en høyt foretrukket ting på framsiden av kommunikasjonspermen (borrelås).
- Barnet og trener sitter ved bordet/evt gulvet som i fase 1. De har ulike objekter og bilder lett tilgjengelig.

Gradvis økning av avstand

- Trener flytter seg gradvis vekk fra treningsposisjonen hvor barnet sitter
  - Ca 0,5 meter per riktig respons fra barnet
- Permen med bildene ligger i fast posisjon

Erfaringer fra fase 2

- Motstand mot å bevege seg vekk fra stolen og bordet.
- Ved motstand: fysisk hjelp vs effektive attraktive ting
- Enkelte barn oppsøker den som står nærmest

FASE 3: DISKRIMINASJON (Skille mellom bilder)

MÅL:

- Velger mellom mange ulike bilder i permen, finner nærpersion og veksler inn bildet.

Framgangsmåte

Fase 3A

- Skille mellom en høyt foretrukket ting vs ikke foretrukket ting:

Fase 3B

- Skille mellom 2 bilder av ting som er "høyt foretrukket" m/korrespondansesjekk:

Treningssetting fase 3:

- Barnet og trener sitter mot hverandre ved et bord.
- Ha klart en del attraktive ting + bilder av tingene som er høyt foretrukket
- Ha klart en del ting + bilder av ting som ikke er foretrukket
- Bildene settes på framsiden av permen

Treningsstrategier fase 3:

- Ikke verbal hjelp i denne fasen
- Varier de attraktive tingene
- Varier trenerne
- I tillegg til strukturerte treningssettinger, prøv å arrangere muligheter for barnet til å spontant kunne be om noe i aktiviteter som skjer på avdeling eller i klasserom.
- Skift posisjon på bildene i/på permen inntil barnet mestrer å skiller mellom bildene.

Fase 3A: Skille mellom høyt foretrukket vs ikke foretrukket ting

- Trenerens presentasjon: setter 2 bilder på kommunikasjonspermen og frister barnet med den attraktive tingen.
- Barnets respons: Barnet velger ett bilde, og gir det til trener.
- Konsekvens: Barnet får den tingen det ber om
- Kort pause før neste presentasjon av bilder – barnet får tid til å leke med tingen eller spise opp.
- Hvis barnet gjør feil, vil pkt 3 også involvere en korrigering av feil (peke på bildet, åpen hånd, evt fysisk hjelp).

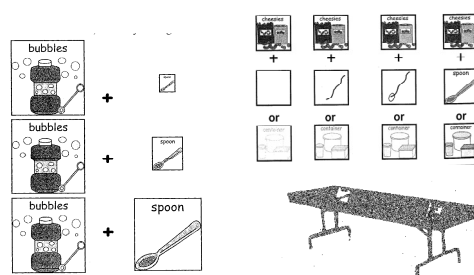
PECS: korrigering av feil Fase 3A

Steg	Trener	Barn
	Frister med 2 ting	Gir feil bilde
	Gir feil ting	Reagerer negativt
Modeller eller vis	Vis eller pek på riktig bilde	
Hjelp/prompt	Hold hånden åpen nærmest riktig bilde, håndledelse, gester	Gir riktig bilde
	Verbal ros	
Skifte	"Gjør sånn" pause	Gjør skifte
Repetere	Frist med 2 ting	Gir riktig bilde
	Gir riktig ting og ros	Reagerer positivt

Vår justering: korrigering av feil

Steg	Trener	Barn
	Frister med 2 ting	Gir feil bilde
	Gir feil ting	Reagerer negativt
Modeller eller vis	Vis eller pek på riktig bilde	
Hjelp	Hold åpen hånd nærmest riktig bilde, håndledelse	Gir riktig bilde
	Gir riktig ting og ros	Reagerer positivt
Repetere	Frist med to ting	

3 eks på tilrettelegging av pedagogisk materiale ift vansker med å skille mellom bilder

Fase 3B Skille mellom 2 bilder som er høyt foretrukket

Korrespondansesjekk:

- For å sjekke at barnet velger "riktig" bilde av det barnet ønsker å få, lar vi barnet velge mellom de to attraktive tingene når barnet veksler inn bildet.
- De attraktive tingene ligger på et Brett, og barnet blir presentert brettet når det veksler inn bildet. Her får vi svar på om barnet valgte riktig bilde ift den tingen barnet ønsket å få.
- Hvis barnet strekker seg etter feil ting;
  - blokker barnet slik at det ikke får tilgang til tingen
  - deretter hjelp barnet til å ta riktig attraktiv ting ift valgt bilde
  - **vår justering:** hjelp barnet til å ta riktig bilde ift ønsket ting

Erfaringer fra fase 3

- Noen barn mestret å skille mellom bilder med en gang
- Å skille mellom en høyt foretrukket ting vs ikke foretrukket ting, kan den ikke foretrukket tingen fungere som en negativ forsterker.
- Et stort forsterkerutvalg i fase 1, kan være en prerekvisitt for rask progresjon i fase 3
- Når alle bildene ble satt i permen, opplevde vi at enkelte barn ble mer utholdende

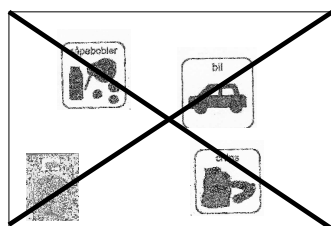
Overføring av kommunikasjonsperm til andre arenaer

- Når barnet klarer å skille mellom bildene, må permen introduseres på andre arenaer som hjemmet og avlastning.
- Når permen skal etableres på en ny arena, bør det først og fremst være bilder av attraktive ting i den.
- Barnet bør i en overføringsfase få alt det ber om på den nye arenaen, slik at det får en forståelse av det også kan påvirke omgivelsene sine her.

Hva gjør vi når en annen arena **ikke** har tilgang til de tingene barnet har bilder av

Spørsmål vi får er:

- *Kan vi ta bildene ut av permen?*
- **Bildene bør ikke tas ut av permen**
- Hva gjør vi da hvis en arena ikke har tingen barnet ber om?

En løsning kan være å sette bildene på en side i permen som ligger i en plastlomme med rødt kryss over. Dette skal illustrere at bildene ikke er tilgjengelig

En annen løsning kan være å bruke et tegn for "nei" eller ikke tilgjengelig som settes oppå bildene.

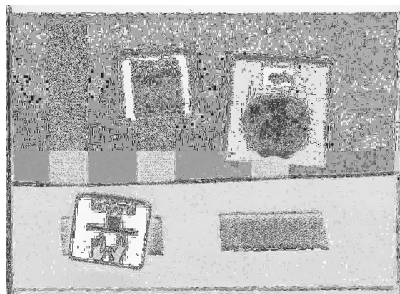
Fase 4 – Setnings struktur

Kan deles inn i 6 trinn

MÅL:

- Gå til perm
- Velge bilde/symbol for "kan jeg få"
- Setter "kan jeg få" på setningsstripe
- Velger bilder for attraktiv ting fra permen
- Setter bilde på setningsstripe
- Tar vekk setningsstripe fra perm
- Går til nærpersion, og gir setningsstripen til han/hun.
- Peke på bildene/evt "leser" setningsstripen
- **Opplæringsstrategi:**- Baklengs kjeding

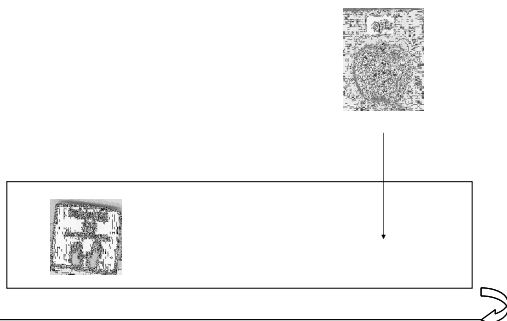
Setningsstripe

Fase 4 – Trinn 1

- **Utgangspunkt for trening:**
  - Ikonet [*Kan jeg få*] står på setningsstripen som er festet på perm
  - Bildet av attraktiv ting står på permen
- **Framgangsmåte:**
  - Barnet setter bilde av attraktiv ting på setningsstripe
  - Barnet tar av setningsstripen fra permen og leverer den til trener
  - Trener tar i mot setningsstripen og snur den mot barnet
  - Trener peker på ikon [*Kan jeg få*] + sier "Kan jeg få"
  - Trener peker på bilde av attraktiv ting + sier "eple"
  - Gi umiddelbart eple til barnet + ros

Eks Fase 4 - Trinn 1

Asle Hjeltnen og Janne Mari A. Sørensen

37

Fase 4 – Trinn 2

■ Utgangspunkt for trening:

- Setningsstripen er festet nederst på permen
- Ikonet [*Kan jeg få*] og bildet av attraktive ting står på permen

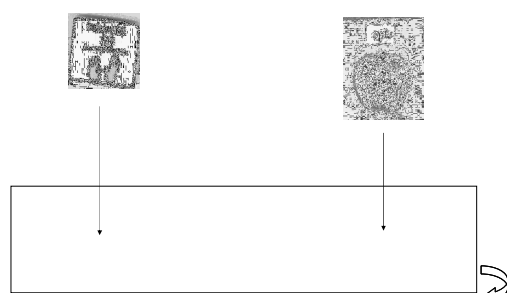
■ Framgangsmåte:

- Barnet setter lkonet [*Kan jeg få*] og bildet av attraktive ting på setningsstripe (nb! Riktig setningsstruktur)
- Barnet tar av setningsstripen fra permen og leverer den til trener
- Trener tar i mot setningsstripen og snur den mot barnet
- Trener peker på ikon [*Kan jeg få*] + sier "Kan jeg få"
- Trener peker på bilde av attraktiv ting + sier "eple"
- Gi umiddelbart eple til barnet + ros

Asle Hjeltnen og Janne Mari A. Sørensen

38

Eks Fase 4 – Trinn 2

Asle Hjeltnen og Janne Mari A. Sørensen

39

Fase 4 – Trinn 3

■ Utgangspunkt for trening:

- Setningsstripen er festet nederst på permen
- Ikonet [*Kan jeg få*] og bildet av attraktiv ting står på permen

■ Framgangsmåte:

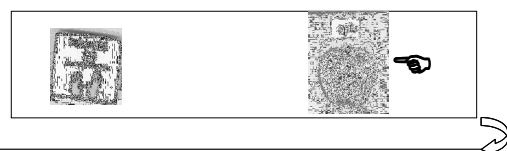
- Barnet setter bilde av ikon + attraktiv gjenstand på setningsstripe
- Barnet tar av setningsstripen fra permen og leverer den til trener
- Trener tar i mot setningsstripen og snur den mot barnet
- Trener peker på ikon [*Kan jeg få*] + sier "Kan jeg få"
- **Barnet peker på bilde av attraktiv ting + Trener sier "eple"**
- Gi umiddelbart eple til barnet + ros

Asle Hjeltnen og Janne Mari A. Sørensen

40

Eks Fase 4 - Trinn 3

- Trener peker på ikon [*kan jeg få*]
- **Nytt mål: Barnet peker på bilde av attraktiv ting**

Asle Hjeltnen og Janne Mari A. Sørensen

41

Fase 4 – Trinn 4

■ Utgangspunkt for trening:

- Setningsstripen er festet nederst på permen
- Ikonet [*Kan jeg få*] og bildet av attraktiv ting står på permen

■ Framgangsmåte:

- Barnet setter bilde av ikon + attraktiv ting på setningsstripe
- Barnet tar av setningsstripen fra permen og leverer den til trener
- Trener tar i mot setningsstripen og snur den mot barnet
- **Barnet peker på ikon [*Kan jeg få*] + Trener sier "Kan jeg få"**
- **Barnet peker på bilde av attraktiv ting + Trener sier "eple"**
- Gi umiddelbart eple til barnet + ros

Asle Hjeltnen og Janne Mari A. Sørensen

42

Eks Fase 4 - Trinn 4

- **Nytt mål: Barnet peker på ikon [kan jeg få]**
- Barnet peker på bilde av attraktiv ting

Asle Hjeltnen og Janne Mari A. Sørensen

43

Fase 4 – Trinn 5

”Delayed verbal modeling” på bilde av attraktiv ting

- **Utgangspunkt for trening:**
  - Setningsstripen er festet nederst på permen
  - Ikonet [Kan jeg få] og bildet av attraktiv ting står på permen
- **Framgangsmåte:**
  - Barnet setter bilde av ikon + attraktiv ting på setningsstripe
  - Barnet tar av setningsstripen fra permen og leverer den til trener
  - Trener tar i mot setningsstripen og snur den mot barnet
  - Barnet peker på ikon [Kan jeg få] + Trener sier ”Kan jeg få”
  - Barnet peker på bilde av attraktiv ting + **Trener venter ca 3-8 sek (delayed verbal modeling) før trener sier ”eple”**
  - Gi umiddelbart eple til barnet + ros
- **NB! IKKE KRAV TIL TALE**

Asle Hjeltnen og Janne Mari A. Sørensen

44

1	2	3
Barnet leverer setningsstripe og peker på ikonet	Trener teller til ca 9 inni seg	Trener sier navnet på bildet.
Trener tar imot setningsstripe + trener sier ”Kan jeg få”	<p>1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9</p> <p>Her vil en antakelig oppleve at barnet peker hektisk på bildet mens trener teller til 9 inni seg</p>	<p>”eple”</p>

Asle Hjeltnen og Janne Mari A. Sørensen

45

Fase 4 – Trinn 6

Delayed verbal modeling på ikonet [Kan jeg få]

- **Utgangspunkt for trening:**
  - Setningsstripen er festet nederst på permen
  - Ikonet [Kan jeg få] og bildet av attraktiv ting står på permen
- **Framgangsmåte:**
  - Barnet setter bilde av ikon + attraktiv ting på setningsstripe
  - Barnet tar av setningsstripen fra permen og leverer den til trener
  - Trener tar i mot setningsstripen og snur den mot barnet
  - Barnet peker på ikon [Kan jeg få] + **Trener venter ca 3-8 sek (delayed verbal modeling) før trener sier ”Kan jeg få”**
  - Barnet peker på bilde av attraktiv ting + **Barnet sier ”eple”**
  - Gi umiddelbart eple til barnet + ros
- **NB! IKKE KRAV TIL TALE**

Asle Hjeltnen og Janne Mari A. Sørensen

46

1	2	3	4
Barnet leverer setningsstripe og peker på ikonet	Trener sier ”Kan jeg få”	Trener teller til ca 9 inni seg	Trener sier navnet på bildet.
Trener tar imot setningsstripe + teller til 9 inni seg	<p>”Kan jeg få”</p>	<p>1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9</p> <p>Her vil en antakelig oppleve at barnet peker hektisk på bildet mens trener teller til 9 inni seg</p>	<p>”eple”</p>

Asle Hjeltnen og Janne Mari A. Sørensen

47

Forts.. Fase 4

- På slutten av fase 4, skal barnet ha ca 20 bilder eller flere i permen og kunne kommunisere med flere nærpersioner

Asle Hjeltnen og Janne Mari A. Sørensen

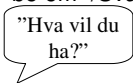
48

Erfaringer fase 4

- Raskere progresjon av talespråk på fase 4, ved bruk delayed verbal modeling på ca 6-9 sekunder, sammenliknet med ca 3-5 sekunder.
- Noen barn med ekkolali, hadde stort utbytte og rask progresjon ved "delayd verbal modeling" ift utvikling av talespråk.
- Økning av ekkolali i både barnehage og hjemme, for enkelte barn som responderte med talespråk ift "delayd verbal modeling"
- For de barna som utviklet tale, begynte noen å skille på det de kan si (*sies spontant*) og det de ikke kan si (*henter bilder i perm*).
- Enkelte barn begynte å peke på ikoner og bilder der de var plassert i permen, i stedet for å sette de på setningsstripen.

Fase 5 – Svare på "Hva vil du ha?"

- Mål:
- Spontan "be om" /Svare på "Hva vil du ha?"
-
-
- Strukturererte og ustrukturerte setninger
- Svare i setninger
- Barnet skal lære å svare så raskt som mulig

Steg i fase 5

- **Steg 1:**
  - Peke på ikon (setningsstarter), samtidig som du stiller spørsmål "hva vil du ha?"
- **Steg 2:**
  - øke tidsintervall mellom spørsmål og peking på ikon
- **Steg 3:**
  - miks mellom spontan "be om" og svare på spørsmål

Erfaringer fase 5

- Fase 5 ble introdusert med litt betenkeligheter for enkelte barn:
  - barn med ekkolali, med fare for gjentakelse av treners spørsmål
  - barn som var hjelpavhengig for å snakke/kommunisere, i form av spørsmål fra nærpersoner
- Fase 5 ble avsluttet da enkelte barn begynte å imitere trenerens spørsmål. Eks "Hva vil du ha jeg vil ha eple"
- For de barna som PECS ble brukt som et verktøy for å fremme spontanitet i språket/kommunikasjonen, ble fase 5 hoppet over
- I forhold til ett barn, hvor PECS ble brukt som et verktøy for å fremme initiativ ift tale, innførte vi "tid uten perm", i stedet for fase 5. "Tid uten perm" var et definert antall minutter (ca 3-5 min i starten), hvor permen ble lagt vekk. Attraktive ting lå synlig i rommet. Målet var at barnet spontant skulle be om attraktive ting.

Fase 6 - Kommentering

Mål:

- Spontan og på spørsmål be om og kommentere ting ved å bruke setninger
- Hva ser du, hva hører du, hva lukter du
- Jeg ser..., jeg hører..., jeg lukter..
- Kun ros, her får ikke barnet attraktiv ting

Forskjellen mellom kommentering og "be om"

	En respons ift	Konsekvens
Kommentering	Som en følge på noe interessant som skjer i omgivelsene	Ros
"Be om"	Et ønske eller behov	Får attraktiv ting

PECS: 4 steg på fase 6

- Steg 1: Svare på spørsmål (ift kommentering)

"Hva hører du?"

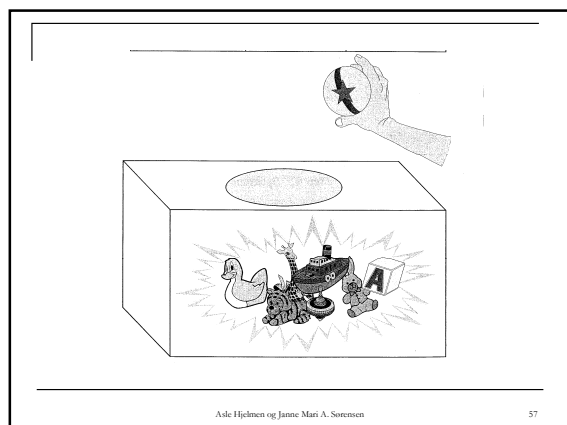
"Hva lukter du?"

"Hva ser du?"

- Steg 2: Diskriminasjon mellom ulike ikon (setningsstartere)
- Steg 3: Opprettholde spontan "be om"
- Steg 4: Spontan kommentering

Treningssetting

- Tilgjengelig; perm, ulike ikoner, ulike bilder
- Hjelp (pek/evt håndled) samtidig som du stiller spørsmål
- Trener's respons; "Ja, det er ball". Ikke gi objekt til barnet. Kun ros.
- Arranger minst 30 muligheter for barnet til å "be om" eller/og kommentere hver dag
- Delayed verbal modeling mellom spørsmål og peking, deretter fader spørsmål

PECS: Fading av spørsmål

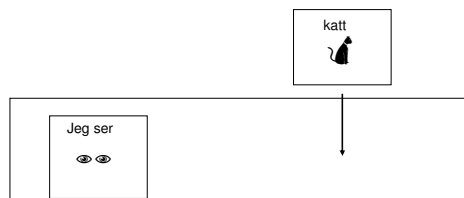
Hendelse i omgivelsene	Trener sier	PECS setning
Trener drar dramatisk fram et objekt fra boksen	"Å!!!Hva ser du?"	" <u>Jeg ser ku</u> "
Trener drar dramatisk fram et objekt fra boksen	"Å!!!Hva?"	" <u>Jeg ser ball</u> "
Trener drar dramatisk fram et objekt fra boksen	"Å!!!"	" <u>Jeg ser bok</u> "
Trener drar dramatisk fram et objekt fra boksen		

Vår justering av fase 6 med fokus på spontan kommentering

- (Samme framgangsmåte som på fase 4)
- Velg et start ikon (Jeg ser, jeg hører...)
- Sett ikon på setningsstripa. Sett ca 3-4 bilder på permen
- Trekk fram et objekt, barnet velger samsvarende bilde, setter det på setningsstripa og leverer denne.
- Gjennomfør peking, evt delayed verbal modeling. NB! Ikke krav om tale.
- Skille mellom ulike start ikon.

Fase 6 – trenes inn på samme måte som fase 4

- Ikon [Jeg ser] står på setningsstripen, barnet skal sette bilde av det barnet ser (katt) på stripen. Deretter levere setningsstripen til trener

Skille mellom eks [Jeg ser] og [Jeg hører]

telefon

Jeg ser

Jeg hører

musikk

fly

katt

Asle Hjeltnen og Janne Mari A. Sørensen 61

Erfaringer fase 6

- Vi stilte spørsmål ved PECS sin framgangsmåte ved innlæring av fase 6 – "Hvorfor gå gjennom spørsmål fra trener ved innlæring, når målet er spontan kommentering?" Vi gjorde justeringer ift innlæring av fase 6, hvor vi brukte samme strategi som i fase 4. Effekten var bra for de barna som har trent inn fase 6.
- Vanskelig å etablere fase 6 uten bruk av tegnøkonomi, da barna kun får ros.
- Vi gjorde også justeringer på registreringsskjema for fase 6, for å få fram data på de barna som utviklet tale.
- "Jeg hører" opplevde vi ift ett barn, ble en "be om funksjon" for barnet.
- Vil det være lettere for barnet å etablere "jeg hører.." – responser sammenliknet med "jeg ser.." – responser?

Asle Hjeltnen og Janne Mari A. Sørensen 62

Egenskaper

- Farger
- Størrelser
- Form
- Preposisjoner
- Kroppsdeler
- Varm/kald
- Fart
- Antall m.m

Asle Hjeltnen og Janne Mari A. Sørensen 63

Viktige kommunikasjonsferdigheter

- Ja og nei – riste og nikke på hodet
- Hjelp
- Pause
- Vent
- Følge en plan
- Lage avtaler
- Hvordan si nei til barnet
- STOPP!

Asle Hjeltnen og Janne Mari A. Sørensen 64

Eks på "hjelp"

Kan jeg få

hjelp

Kan jeg få

hjelp

åpne

juice boks

Asle Hjeltnen og Janne Mari A. Sørensen 65

Eks på vente

vente

□ = 15 sek

Hver brikke får definert tid, og det settes på en brikke på ventekortet når det eks har gått 15 sek.

Tiden per brikke økes gradvis, når barnet har fått en forståelse for at det faktisk får forsterkeren når alle brikkene er på plass

Baklengs kjeding

Asle Hjeltnen og Janne Mari A. Sørensen 66

Eks på vente

Når vente-kortet er etablert, kan en teste ut om barnet har forståelse av at det må vente, uten bruk av token som illustrerer tid.

Barnet kan gjøre flere valg før det får tilgang til utgangspunktet. Da kan også disse bildene settes på vente-kortet.

Asle Hjeltnen og Janne Mari A. Sørensen 67

Eks på pause

Under trening vil vi oppleve at barnet kanskje ønsker å forlate treningen, og da kan det være lurt å prøve å etablere et pausekort.

Når barnet evt prøver å gå ned fra stolen, vis barnet pause kortet og lær barnet å levere dette på samme måte som den øvrige innlæring av PECS.

Når pausekortet er etablert, og barnet ber om dette under trening, kan pausekortet evt settes på ventekortet.

Asle Hjeltnen og Janne Mari A. Sørensen 68

Eks på hvordan si "nei" til barnet

Sett bildet på dagsplan

Visuelt symbol for nei

Tomt fat/tom pose osv

Gi barnet alternativer

Gjøre en avtale

Asle Hjeltnen og Janne Mari A. Sørensen 69

Litteratur knyttet til PECS

- PECS , The Training Manual, Second Edition, 2002. ISBN:1-928598-05-6
- Web site: www.pecs.org.uk
- Web site: www.pyramidproducts.com
- Boardmaker for Windows, PCS symboler) www.mayer-johnsen.com
- el www.falckvital.no

Asle Hjeltnen og Janne Mari A. Sørensen 70